

Аналіз підходів до розробки стандартів з робітничих професій

В умовах соціально-економічного розвитку суспільства все більшого значення набуває якість професійної освіти різного галузевого спрямування, її орієнтація на формування у майбутніх фахівців високого рівня професіоналізму, готовності до діяльності, що характеризується інтелектуальним і творчим змістом, поєднанням розумових і практичних дій.

На досягнення цієї мети, як зазначено в Національній доктрині освіти, спрямовуються матеріальні, фінансові, кадрові та наукові ресурси суспільства і держави [4, 186]. Зокрема до складових якості професійної підготовки фахівців В.Г. Кремень відносить: якість підготовки в середній загальноосвітній школі та справедливість системи конкурсного зарахування на навчання; сучасність і актуальність запропонованих програм навчання, наявність чітких освітніх стандартів; застосування новітніх технологій і методик організації навчального процесу, його якісне науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення, високий рівень організації роботи бібліотек; високий науково-педагогічний рівень викладачів, рівень їх знань, принциповість і вимогливість; наявність системи контролю якості організації підготовки; відповідність системи професійної освіти вимогам світового освітянського простору; конкурентоспроможність та визнання документів про освіту за кордоном [2, 304].

На основі цього якість професійної освіти ми розглядаємо як складну міждисциплінарну категорію, яка об'єднує в собі різні складові процесу оцінювання з одного боку рівня підготовки кваліфікованих робітників, з іншого – технологій освітнього процесу, що забезпечують її якісні параметри. Суттєве значення в забезпеченні високого рівня якості підготовки фахівців належить державним стандартам, під якими розуміють державні вимоги до змісту професійної освіти, рівня професійної кваліфікації

випускників професійних навчальних закладів, основних обов'язкових засобів навчання та освітнього рівня претендентів на навчання. Із цього випливає, що державні стандарти спрямовані на забезпечення підготовки фахівців з конкретних професій за єдиним змістом, навчальними планами, програмами, а також у чітко визначеній послідовності: перший модуль – первинна професійна підготовка, – початковий рівень кваліфікації, наступні модулі – підвищення кваліфікації в залежності від її планового рівня (наприклад, від другого розгляду до п'ятого). Зауважимо, що запропонована поетапна структура навчання з метою одержання кваліфікаційного розряду: від самого низького до високого є не дуже доцільною, особливо для складних професій і таких, яким характерна інтелектуальна й творча праця. До таких професій належать професії художніх промислів і ремесел, які у змісті навчання потребують наявності значного обсягу знань і вмінь розвивального та творчого характеру. Адже, хіба можна учням професійних художніх навчальних закладів, наприклад, майбутнім – вишивальницям привити любов до народного мистецтва, якщо навчальним планом не передбачено вивчення такого важливого предмета, як „Народні художні промисли”. Водночас дидактично не грамотно розбивати на дрібні частини зміст загальнопрофесійних і професійно-теоретичних дисциплін для кожного розряду. Крім того у більшості випадків навчальний план для підготовки кваліфікованих робітників 1, 2, 3, 4, 5 розрядів містить одні і ті ж предмети. Так, предмети „Основи галузевої економіки і підприємництва”, „Інформаційні технології”, „Основи правових знань” є в навчальних планах для кожного розряду. Водночас не доречно визначена періодичність проведення виробничих практик, а саме після оволодіння навчального матеріалу з кожного розряду. Виникає запитання, які роботи на виробництві може виконувати учень, який оволодів професією „Вишивальниця” першого розряду. Звісно, що це будуть підсобні, а також не кваліфіковані роботи, які не тільки не цікаві учням, але й не потрібні, адже вони знижують рівень мотивації до навчання на наступному етапі. Крім того, даремно витрачається

на проведення такої виробничої практики дорогоцінний навчальний час, який можна використати для удосконалення професійної майстерності учнів під час виробничого навчання у професійно-технічному навчальному закладі. Наприклад, навчальний час (2 тижні), відведений на виробничу практику на підтвердження першого кваліфікаційного розряду для майбутніх вишивальниць може бути використаний для вивчення основ народних художніх промислів тощо.

Результати аналізу стандарту професійної освіти кваліфікованих робітників з професії „Вишивальниця”, розробленого працівниками лабораторії методичного забезпечення професій легкої промисловості і сфери послуг Інституту розвитку професійної освіти Міністерства освіти Російської Федерації свідчать про його структурну й змістову досконалість. Зокрема, структура даного стандарту включає тільки професійну характеристику й федеральний компонент змісту загальнопрофесійного та професійного циклів навчання [3, 9-10]. Професійна характеристика має досить цікаву структуру, а саме, відображає змістові параметри професійної діяльності: її основні види, а також їх теоретичні основи. Структурою федерального компонента змісту загальнопрофесійного й професійного циклів передбачено виділення блоків навчального матеріалу (загальнопрофесійний та професійний), предметні галузі й навчальні елементи з визначеними рівнями їх засвоєння. Зауважимо, що назви навчальних елементів стандарту свідчать про конкретний зміст діяльності, котрий має засвоїти випускник у результаті навчання. Співвідношення теоретичного і практичного навчання під час засвоєння навчальних елементів визначається навчально-програмною документацією. Зазначимо, що російські колеги запропонували й досконаліші критерії оцінювання навчальних досягнень учнів професійно-технічних навчальних закладів. Зокрема, стандарт початкової професійної освіти передбачає використання наступних рівнів:

- 1 рівень – розпізнавання раніше вивчених об'єктів, властивостей, процесів професійної діяльності та виконання дій за допомогою педагога;
- 2 рівень – самостійне виконання типових дій;
- 3 рівень – продуктивна діяльність, тобто створення алгоритму діяльності в нетиповій ситуації на основі раніше вивчених типових дій [1, 11].

Вимоги до результатів навчання (змістові параметри діяльності, визначені професійною характеристикою, навчальні елементи та рівні їх засвоєння) відповідно до цього стандарту є основними параметрами, що перевіряються під час оцінювання якості підготовки випускників з робітничої професії, а також під час атестації професійного навчального закладу.

Порівняльний аналіз російського варіанту стандарту з професії „Вишивальниця” і проекту стандарту з цієї ж професії, що проходить апробацію у професійних художніх навчальних закладах України свідчить про значну відмінність у їх змісті. Зокрема, спеціальні параметри російського стандарту відрізняються від українського як в частині теоретичних основ професійної діяльності, так і за видами професійної діяльності. Зазначимо, що навіть освітньо-кваліфікаційна характеристика для підготовки вишивальниць 5 (п'ятого розряду) не вміщує багато видів професійної діяльності, які передбачені російським стандартом для вишивальниць третього розряду.

Так, відповідно до кваліфікаційних вимог вишивальниця 5 розряду (український стандарт) *повинна знати* – методи та прийоми вишивання всіх видів візерунків та малюнків різними техніками, швами та строчками; конструктивні особливості машин, які обслуговуються, а також відповідно *повинна вміти*: вишивати на машинах або вручну на різних матеріалах, особливо складні, художні, стилізовані, багатокольорові та філейні візерунки, сюжетні композиції, а також усі види візерунків і малюнків на капроні,

шифоні, жоржеті, крепдешині, тюлі, оксамиті. Водночас уміти вишивати портрети, картини, емблеми. І звернемось до російського варіанту стандарту. Так, зміст спеціальних параметрів в розділі „Види професійної діяльності” для вишивальниць 1-5 розряду включають:

1. Підготовка матеріалу, заготовок для художньої вишивки.
2. Виконання ручної вишивки відповідно до зразків рисунків на різних матеріалах.
3. Виконання машинної вишивки на різних матеріалах.
4. Вишивка художніх узорів і рисунків різного рівня складності; вишивка рисунків дрібної форми, стилізованих композицій, багатотонових орнаментів тощо.
5. Виконання вишивки різних видів: мережки, строчевшивка, аплікація, вишивка хрестом, гладдю тощо.
6. Виконання золотошвейних робіт і вишивки з використанням декоративних матеріалів: бісер, тасьма тощо.
7. Вишивання виробів з елементами самостійної творчості на основі художніх традицій місцевого народного промислу.

Відповідно до теоретичних основ професійної діяльності майбутніх вишивальниць російські розробники стандарту віднесли:

1. Види художньої вишивки, їх застосування в швейних виробках.
2. Технологія художньої вишивки; види робіт під час вишивання різними техніками; прийоми вишивання.
3. Традиційні узори і рисунки художньої вишивки.
4. Правила композиційного розміщення декоративних елементів у виробках із вишивкою; співвідношення форми виробу і рисунка [1, 15-16].

Крім того є значна відмінність у структурі типового навчального плану для підготовки кваліфікованих робітників з професії „Вишивальниця”. Зокрема, в українському варіанті стандарту типовий навчальний план розроблено для кожного рівня кваліфікації: від 1 (першого) до 5 (п'ятого)

розряду і структурно складається із таких розділів: 1) загально-професійна підготовка (предмети – „Основи галузевої економіки і підприємництва”, „Інформаційні технології”, „Основи правових знань”, резерв); 2) професійно-теоретична підготовка (предмети – спецтехнологія ручної вишивки, спецтехнологія машинної вишивки, композиція вишивки, малюнок, живопис, матеріалознавство, обладнання, технологія швейних виробів, основи конструювання одягу, охорона праці); 3) професійно-практична підготовка (виробниче навчання, виробнича практика); 4) державна кваліфікаційна атестація або поетапна кваліфікаційна атестація при продовженні навчання); 5) консультації.

На відміну від цього типовий навчальний план російського варіанту стандарту розроблено, насамперед, з урахуванням освітнього рівня абітурієнтів, тобто для випускників основної та середньої школи. Наприклад, типовий навчальний план для підготовки робітників з професії „Вишивальниця” (із випускників середньої школи) розраховано на 2 роки навчання. Типова структура навчального плану передбачає загальноосвітню підготовку, яка включає гуманітарний цикл дисциплін, які на федеральному рівні є обов’язковим компонентом: „Вступ до сучасного суспільствознавства”; „Фізична культура”, а також природничонауковий цикл дисциплін, які мають бути професійно спрямовані. Регіональний компонент гуманітарного циклу дисциплін спрямовано на підвищення рівня природничонаукової підготовки. Розділ „Професійна підготовка” структурно складається із загальнопрофесійного (галузевого) та професійного циклів дисциплін. Зокрема, до федерального компонента віднесено такі дисципліни загальнопрофесійного циклу: „Основи ринкової економіки та підприємництва”, „Народні художні промисли Росії”. Зауважимо, що до професійного циклу дисциплін включено базові навчальні дисципліни (федеральний компонент): „Основи образотворчого мистецтва” (рисунок, живопис), „Основи художнього проектування виробів” (основи композиції), „Технологія художньої вишивки” (вишивка ручна і машинна), „Виробниче

навчання”. Спеціальний курс представлено регіональним компонентом дисциплін: „Технологія художньої вишивки” (з урахуванням спеціалізації), „Художнє проектування” (з урахуванням художніх традицій), „Виробниче навчання” (з урахуванням спеціалізації), „Виробнича практика”. У структурі спеціального курсу дисциплін визначено резерв часу для професійної підготовки (100 год.), а також 100 год. на консультації і 36 год. на екзамені. Типовим навчальним планом передбачено вивчення факультативних предметів (до 2-х годин на тиждень), перелік яких визначається навчальним закладом. Зауважимо, що даний стандарт має міжгалузевий характер, і також є обов’язковим для всіх форм підготовки кваліфікованих робітників з професії „Вишивальниця” як в державних, так і недержавних структурах незалежно від їх правового статусу і має юридичну силу у всіх регіонах Російської Федерації.

На основі здійсненого нами порівняльного аналізу двох стандартів з професії „Вишивальниця” ми дійшли висновку, що російський стандарт розроблено з урахуванням федеральних, регіональних, галузевих вимог, інтересів підприємств, організацій і власне самих робітників до рівня кваліфікації, змісту їх професійної підготовки, науково обґрунтованих термінів і форм професійного навчання, загальнодидактичних принципів відбору і структурування навчального матеріалу, видів робіт, спрямованих на творчий розвиток майбутнього робітника художніх промислів і ремесел, забезпечення високого рівня його фундаментальної підготовки, що в цілому сприяє формуванню в країні єдиного освітнього простору, забезпеченню мобільності робочої сили, неперервності підвищення її кваліфікації.

Зауважимо, що із 65 державних стандартів професійно-технічної освіти, які протягом 2006-2007 навчального року впроваджуються у навчальний процес професійно-технічних навчальних закладів України, 7 з професій художнього профілю. Зокрема це такі професії: „Виробник художніх виробів із кераміки”, „Виробник художніх виробів з лози”; „Вітражник”; „Живописець”; „Різьбяр по дереву та бересті”; „Ткач ручного художнього

ткацтва”; „Художник розмалювання по дереву”. Однак, лише з однієї професії „Ткач ручного художнього ткацтва” державний стандарт розроблено на основі оновленої кваліфікаційної характеристики, якою передбачено підготовку кваліфікованих робітників не з 1 розряду, а вже з 3 по 6 розряди. Зауважимо, що ініціаторами розробки нової кваліфікаційної характеристики з професії „Ткач ручного художнього ткацтва” виступили педагогічний колектив і керівництво ВПУ №23 м. Кролевця Сумської області, яку після узгоджувати в Міністерстві праці та соціальної політики України у 2005 році було внесено до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Із цього випливає, що не має сенсу довго чекати на появу нових кваліфікаційних характеристик, потрібно активніше проявляти ініціативу, а саме, створювати у професійних художніх навчальних закладах творчі групи для їх розробки, узгоджувати з роботодавцями, відповідними міністерствами й відомствами для того щоб в результаті одержати оновлені загальнопрофесійні та кваліфікаційні вимоги – основу для розробки сучасних державних стандартів.

Зауважимо, що структура державного стандарту професійно-технічної освіти також потребує доопрацювання, адже деякі її складові, зокрема освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника ПТНЗ, критерії кваліфікаційної атестації випускників, перелік основних обов’язкових засобів навчання тощо не можуть бути ідеально стандартизовані.

Приблизно такі ж підходи до розробки державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій в українсько-німецького проекту „Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні” [3]. Зокрема, до структури стандарту, згідно з методичними рекомендаціями Проекту, належать: освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника; типовий навчальний план; типові навчальні програми; форми та періодичність кваліфікаційної атестації випускника ПТНЗ; критерії кваліфікаційної атестації випускника ПТНЗ; вимоги до забезпечення

навальньо-виробничого процесу основними засобами навчання; вимоги до освітнього рівня випускника.

Із цього видно, що структура стандарту Проекту додатково включає в себе ще дві позиції, зокрема: форми та періодичність кваліфікаційної атестації випускника ПТНЗ; вимоги до освітнього рівня вступника, які на нашу думку, стандартизовувати не доцільно, враховуючи ті зміни, що передбачені сучасними парадигмами професійної освіти, зокрема пріоритет особистісного розвитку професіонала на основі реалізації індивідуальних траєкторій навчання, впровадження гнучких форм і термінів підготовки, її орієнтація на реальних замовників, зміни на ринку праці. Водночас у стандарті Проекту відсутнє посилення на кваліфікаційну характеристику професії з якої він розробляється – основного нормативного документа Міністерства праці та соціальної політики України, що визначає кваліфікаційні вимоги до знань і вмінь робітничих кадрів для різних галузей виробництва.

На превеликий жаль, жодний із запропонованих в Україні стандартів не враховує міжнародний досвід розробки нормативних вимог до рівня якості трудового потенціалу випускників професійних навчальних закладів на основі вимог до нього з боку роботодавців. Свідченням застарілих підходів до розробки стандартів професійно-технічної освіти є те, що на основі їх Україна ніколи не увійде до єдиного міжнародного кваліфікаційного простору. Адже для того, щоб це відбулося необхідно змінити методологію розробки стандартів професійно-технічної освіти, зокрема розробити кваліфікаційні стандарти, що розкривають рівень вимог до професійної компетенції випускника професійно-технічного навчального закладу. Однак, для цього в Україні необхідно змінити нормативно-правову базу стосовно нормування та оплати праці робітничих кадрів, зокрема відійти від тарифікації, встановлення розцінок видів робіт за кваліфікаційними розрядами. Адже створення єдиного кваліфікаційного простору ґрунтується, насамперед, на впровадженні в державі відповідної системи кваліфікацій.

Ініціаторами заміни діючих кваліфікаційних характеристик з професій відповідно до Державного класифікатора ДК 003-05 на стандарти компетентності виступили працівники Міжгалузевого учбово-атестаційного центру Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України. Вони перші висловили критику стосовно розроблених Міністерством освіти і науки України державних стандартів з професій зварювального виробництва. Ними була обґрунтована необхідність забезпечення відповідності рівня професійної кваліфікації зварників реальним запитам зварювального виробництва, особливо після прийняття міжнародних стандартів з систем управління та забезпечення якості продукції серії ДСТУ ISO 9000:2001 і стандартів серії ДСТУ ISO 3834 „Вимоги до якості зварювання”. На основі вивчення міжнародних кваліфікацій виробничого персоналу в галузі зварювання працівниками вищезгаданого центру було запропоновано змінити назви професій зварювального виробництва. Як приклад було наведено професію „Електрозварник ручного зварювання”, кваліфікаційна характеристика якої об’єднує в собі три різні за технікою і технологією формування зварного шва спеціальності: „Електрозварник ручного дугового зварювання покритим електродом”; „Електрозварник ручного плазмового зварювання”; „Електрозварник ручного дугового зварювання неплавким електродом у середовищі інертних газів”.

З метою розробки концепції професійних кваліфікацій в галузі зварювання та організації підготовки зварників на основі стандартів компетентності на базі Міжгалузевого учбово-атестаційного центру Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України у 2006 році було створено спільну з Відділенням педагогіки і психології професійно-технічної освіти АПН України експериментальну лабораторію. В рамках експерименту протягом 2006-2007 рр. передбачається розробити стандарти компетентності з урахуванням оновленого переліку робітничих професій в галузі зварювального виробництва. Зокрема планується замінити існуючу в ДК003-2005 назву професії „Електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних

машинах” (Код КП: 7212.2) на дві нові професії: „Зварник”; „Оператор установок зварювання плавленням”. Водночас кожна із цих професій потребує структурування на спеціалізації. Наприклад, для професії „Зварник” доцільними спеціалізаціями є:

- Дугове механізоване зварювання в захисному газі суцільним дротом;
- Дугове механізоване зварювання в захисному газі порошковим дротом.

Відповідно для професії „Оператор установок зварювання плавленням” визначено такі спеціалізації:

- Зварювання в середовищі захисних газів плавким електродом;
- Зварювання під флюсом;
- Електронно-променеве зварювання.

З урахуванням цього стандарти компетентності розробляються на кожен спеціалізацію професії. Стосовно професії „Електрозварник ручного зварювання” (Код 7212.1) пропонуються її замінити на нову назву „Зварник” із поділом на три спеціалізації:

- Ручне дугове зварювання покритим плавким електродом;
- Ручне дугове зварювання неплавким електродом в інертних газах;
- Ручне плазмове зварювання.

Для кожної спеціалізації відповідно до складності робіт встановлюються кваліфікаційні рівні, зокрема: роботи, що потребують високої кваліфікації; роботи, що потребують середньої кваліфікації; роботи, що потребують низької кваліфікації.

За результатами експерименту будуть підготовлені методичні рекомендації щодо організації професійної підготовки та кваліфікаційної атестації зварників на основі стандартів компетентності, розроблено проект кваліфікаційних стандартів для професій зварювального виробництва, а також проект Положення про порядок атестації та присвоєння робітничих кваліфікацій в галузі зварювання.

Підсумовуючи обґрунтоване вище зазначимо, що проведена в Україні робота з розробки державних стандартів професійно-технічної освіти має теоретичне і практичне значення, адже заклала підвалини у приведенні змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників у відповідність до потреб і вимог конкретних роботодавців, галузей виробництва, суспільства. Наступний етап цієї діяльності має спрямовуватись на побудову сучасної системи управління якістю професійної освіти, зокрема вироблення такої стратегії, згідно з якою еталоном якості трудового потенціалу випускника професійно-технічного навчального закладу обираються кваліфікаційний стандарт, тобто рівень вимог до його професійної компетенції.

Література:

1. Комплект учебной документации профессии «Вышивальница». – Москва: Институт развития профессионального образования, 1999. – 107 с.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалія. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
3. Методичні рекомендації щодо розробки державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій. – Київ: ГОРА, МОН України, GTZ, 2004. – 26 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – С. 178-201.

Радкевич В.А.

Анализ подходов к разработке стандартов по рабочим профессиям

В статье анализируются существующие подходы к разработке государственных стандартов по рабочим профессиям в Украине и Российской Федерации.

Обоснована необходимость разработки стандартов компетентности и новых квалификационных стандартов.

**The Analysis of Approaches to Development of the Workers'
Professional Standards**

The article devoted to the analysis of the exist approaches to the development of national professional standards in Ukraine and Russian Federation.

The necessity of development of competence standards and new qualifications has been grounded.